

Voorwoord

De Roma vormen de grootste minderheidsgroep van Europa. Het is moeilijk te zeggen hoe groot hun aandeel in de Europese bevolking precies is. De schattingen lopen uiteen van 8 miljoen tot 12 miljoen. De naam 'Roma' wordt in Europees verband gebruikt voor een verzameling van verschillende groepen, zoals Spaanse *kale* of *gitanos*, Franse *manoush* en *gens du voyage*, Ierse en Britse *gypsies* en *travelers*, Nederlandse woonwagenbewoners, Sinti en Roma, Zwitserse *jenish* en verschillende Romagroepen in Centraal- en Oost-Europa. Het proces van erkenning als Europese minderheid is in de jaren negentig begonnen, kort na de val van het communisme. Omdat steeds meer Roma leefden in landen die aangesloten waren bij de Raad van Europa, besloot de raad hen te erkennen als een niet-gebiedsgebonden minderheid, die belangrijk bijdraagt aan de culturele diversiteit van Europa. Door de uitbreiding van de Europese Unie met Oost-Europese landen kwam er vervolgens een Europabreed Romabeleid van de grond, dat voorzag in allerlei projecten en programma's gericht op de verbetering van hun positie op terreinen als onderwijs, huisvesting, werkgelegenheid en gezondheidszorg. In dit themanummer wordt onder andere bekeken welke veranderingen sindsdien in het Nederlandse Romabeleid hebben plaatsgevonden en hoe deze zich verhouden tot de beleidsuitgangspunten op Europees niveau. Ook de benarde positie van Roma in Oost-Europese landen komt aan de orde. Maar eerst is er aandacht voor de geschiedenis van de Roma, hun plek in Europa en de Europese beschaving, hun discriminatie en vervolging, in het bijzonder tijdens het nazisme. De houding van Europese volkeren ten opzichte van zigeuners heeft zich altijd bewogen tussen minachting en fascinatie, zo schrijft Klaus-Michael Bogdal in het openingsartikel. De auteur bespreekt hoe zigeuners worden afgebeeld in de Europese literatuur en andere culturele uitingen. Hij laat zien dat gedurende de Romantiek allerlei fantasieën en verlangens over sociaal deviante voorkeuren en leefstijlen op zigeuners werden geprojecteerd. Wat erop volgde was een proces van 'ont-europeïsering' en 'exotisering' door de etnologie, culminerend in de rassentheorieën en de dramatische consequenties daarvan voor de Romavolkeren tijdens het nazisme. De auteur meent dat kunst en wetenschap ertegen moeten waken dat ze bijdragen aan het creëren van scheidslijnen en vernietigingsfantasieën. In plaats daarvan zou er

meer aandacht moeten zijn voor de ondeelbaarheid van de mensheid en voor menselijke waardigheid.

In de bijdrage van Marnix Croes wordt een overzicht gegeven van de vervolging van de zigeuners in Centraal- en West-Europa sinds begin vijftiende eeuw tot de Tweede Wereldoorlog. De nadruk ligt daarbij op Duitsland. De auteur beschrijft de opkomst en toepassing van de rassentheorieën en de plek van zigeuners in het nationaalsocialistische wereldbeeld. Ook de vervolging van zigeuners in Nederland en andere Europese landen wordt kort behandeld.

Of Roma en Sinti afkomstig zijn uit India is eeuwenlang een punt van discussie geweest. Inmiddels heeft de grondige bestudering van hun taal, het Romani of Romanes, uitgewezen dat zij inderdaad zo'n duizend jaar geleden uit India vertrokken zijn. De linguïst Peter Bakker behandelt in zijn bijdrage de belangrijkste kenmerken van de taal van Roma en Sinti en de overeenkomsten met Indiase talen. Hij laat zien dat het Romanes – ondanks de verschillende dialecten verspreid over Europa – toch duidelijk één taal is en bovendien zeer vitaal. Het is niet, zoals soms wordt beweerd, een geheimtaal. Het Romanes is op Europees niveau erkend als minderheidstaal, en veel EU-landen hebben verdragen ondertekend waarin de taal erkenning en ondersteuning krijgt. Dit is een stimulans geweest voor het gebruik van Romanes als geschreven taal.

Na deze historisch getinte artikelen verplaatsen we de aandacht naar het heden. Peter Vermeersch geeft een overzicht van de sociaal-economische en politieke positie van de Roma in Europa. De vele maatregelen die op verschillende bestuursniveaus zijn genomen om de integratie van Roma op allerlei terreinen te bevorderen, hebben geen einde kunnen maken aan armoede en discriminatie. Wel lijkt er meer dan voorheen sprake van sociale en politieke mobilisatie van Roma zelf. Tegelijkertijd is er een toename van extreemrechtse populistische responsen op Romamobilisatie en -migratie te zien, die gelijke rechten en participatie van Roma in de huidige samenleving bemoeilijkt.

Vervolgens kijken we in twee artikelen naar de situatie van Roma en Sinti in Nederland. Peter Jorna signaleert dat de Romacultuur in kringen van politiek en beleid steeds vaker wordt beschouwd als een obstakel voor sociale inclusie. De auteur onderkent dat een cultuursensitieve benadering nuttig kan zijn, bijvoorbeeld bij kwesties als bevordering van schoolgang en het voorkómen van vroeghuwelijken.

Maar de fixatie op cultuur als dé verklarende factor voor uitsluiting en achterstand is in zijn ogen een doodlopende weg. De auteur geeft uitleg over verschillende traditionele waarden en gewoonten van Roma. Hij verbindt deze met beschrijvingen van het dagelijks leven in Romagemeenschappen en met discussies die daar spelen. De complexiteit en dynamiek van de Romacultuur moeten worden onderkend, evenals de realiteit van veranderende normen en waarden, aldus de auteur. Dat zou een basis kunnen bieden voor het vinden van een nieuwe balans tussen eigenheid en aanpassing.

Ten slotte evalueert Huub van Baar het Nederlandse beleid inzake Romaminderheidsgroepen tegen de achtergrond van de toenemende aandacht voor hun positie op Europees niveau. Na de val van het communisme in Oost-Europa zijn de Roma steeds meer als Europese minderheid naar voren getreden. Dit heeft op Europees niveau geleid tot een groot aantal programma's die empowerment en verbetering van hun sociaaleconomische positie nastreven. De specifieke vertaling en uitvoering daarvan zijn echter aan de EU-lidstaten overgelaten. De auteur bekritiseert de eenzijdige invulling door Nederland van het Romabeleid, dat de nadruk legt op de Roma als probleemgroep en als bedreiging van veiligheid. Ook hekelt hij het gebrek aan mogelijkheden voor politieke participatie door Roma in Nederland, waardoor het beleid zonder hun inbreng tot stand is gekomen. De auteur wijst erop dat zowel de afschaffing van het doelgroepenbeleid als de decentralisering naar het niveau van gemeenten de totstandbrenging van een deugdelijk Romabeleid in de weg heeft gezeten.

Marit Scheepmaker